

Tirado, Francisco y Doménech, Miquel, (2006)
***Lo Social y lo Virtual*. Barcelona: Editorial UOC.**
ISBN: 8497885309

Marc Grau i Solés

Universitat Autònoma de Barcelona

marc.grau@argumenta.org

Esteu davant de la ressenya del llibre “Lo Social y lo Virtual. Nuevas formas de control y transformación social”. I a ningú no se li escapa que en les ressenyes s’acostuma a recomanar la lectura del llibre i a exposar els principals motius i arguments per llegir-lo. Doncs bé, jo començaré aquestes pàgines posant-hi una mica d’emoció confessant-vos el següent: a mi no m’acostumen a interessar els llibres que tracten sobre Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC). I aquest cop no és una excepció, tot i que recomano la lectura del llibre (espero que havent desvetllat el misteri i raó de ser d’aquestes pàgines tant aviat, no hagi perdut part dels *meus lectors*). No és una excepció i el recomano perquè crec que aquest llibre no és (només) un llibre que parla sobre TIC. El meu interès en aquest llibre rau en el fet que, per a mi, en tant que lector, aquest llibre parla de política, de com s’organitza, s’ordena i es configura la nostra realitat social.

Començarem a desenvolupar el meu argument preguntant-nos: què entenem per virtualitat? Podríem associar el terme virtualitat a expressions com Realitat Virtual, Ciberespai o Simulació, i l’entendríem com a una nova realitat (artificial), una mena de tercer entorn, a banda de la naturalesa i la polis, que ara estaria a la nostra disposició. Així, per entendre el concepte, arrancaríem de les TIC i diferenciariem entre real i virtual. No obstant, aquest no és (només) el típic llibre que ens parla dels beneficis (o perills) de l’ús de les TIC. I com que ja us he avançat, més amunt, els meus interessos com a lector, no us sorprendrà que em quedi amb una altra manera d’entendre l’expressió virtualitat. La podem entendre com a un determinat fenomen, i no pas una novetat, com a un moment dins la hominització, és a dir, en el marc del procés d’autocreació de la humanitat. La virtualitat és un fenomen antic, i no necessàriament lligat a les TIC, tot i que aquestes tinguin, en l’actualitat, un paper intensificador i transformador en aquest procés i, en definitiva, en la constitució de la nostra realitat. És un moviment que ens afecta -i ho seguirà fent- i té a veure amb el desplegament de diverses potencialitats.

Virtual faria referència a la virtut de produir efectes, encara que no siguin en el present. Efectes reals, tot i que no actuals. El que és virtual no s’oposaria al que és real, sinó al que és actual, de la mateixa manera que allò real s’oposa al que és possible, que hem d’entendre com a una mena de còpia del que és real, estàtic, que espera la seva realització tot i que no implicarà que res canviï. El que és virtual es situa en la dimensió dels esdeveniments, no té actualitat, però és real. I no és el mateix que

allò possible, sinó una mena de potencialitat, tot i que sense cap tipus de referent en l'actualitat. *El que és possible s'assembla i representa al que és real*, allò possible és estàtic i ja definit. En canvi, la relació entre el que és actual i allò virtual es basa en la diferència i la divergència. Allò virtual mai està del tot definit, i es caracteritza pel fet *que existeix de tal manera que quan s'actualitza, es diferencia*.

De fet, el que és virtual ho hem d'entendre com a una problematització que reclama una actualització, una solució que depèn del seu context i que comporta sempre innovació, creació, invenció. Una actualització que produeix una solució a un problema concret, l'aparició de quelcom nou i diferent. Una transformació, però, d'efectes imprevisibles, indeterminats, i, per tant, una solució i, al mateix temps, un nou problema. La virtualització l'hem d'entendre, per tant, com la possibilitat de convertir-se en quelcom diferent, de transformar els eixos de defineixen la realitat. *La virtualitat no és una novetat, el llenguatge va posar en marxa fenòmens de virtualització a temps real i va permetre que apareguessin altres temporalitats deslligades de l'ara i aquí; la tècnica, l'artefacte tecnològic va virtualitzar l'acció, va deslligar del cos i l'entorn, l'accelerà, i el contracte va virtualitzar les relacions cara a cara, les va fer perdurar en el temps i en l'espai. Per tant, la virtualització és un procés que va més enllà del mer fenomen històric de les TIC.*

La virtualització va lligada a la ruptura de les condicions establertes per l'espai temps -la desterritorialització, i la inversió dels límits que defineixen les habituals categories i institucions socials, o sigui, a l'efecte transformador de l'esdeveniment. En aquest sentit, en un dels capítols del llibre s'analitza el moviment *hacker* a partir d'aquestes dues manifestacions, que es rebategen com a solidaritat virtualitzada i solidaritat virtualitzant, per ressaltar el caràcter solidari del col·lectiu. Col·lectiu que és analitzat com a Moviment Social, ja que, segons els autors, *fa més fluides les distincions establertes i qüestiona els límits del que considerem real*, constitueix identitats col·lectives que recuperen pràctiques d'acció cooperativa i, a partir de l'ús de les Noves Tecnologies, problematitza l'actual ordre social i proposen solucions creatives, contribuint a *aconseguir realitats més habitables*.

La virtualització fa referència a tot un seguit de processos que esdevenen en l'actualitat, però també pretèrits i futurs. Processos de transformació en les formes d'ordenació social, i que ens remetent, com diuen els autors d'aquest llibre, a les qüestions de sempre: *què és allò social? Què és el que en manté units?*

De fet, aquestes són unes de les preguntes que més es formulen en el que podríem anomenar *literatura sociotècnica*, una de les principals aportacions de la qual és la comprensió del fet que el sosteniment de les comunitats humanes, en un constant esforç per reduir la seva complexitat o sofisticació, ha depès i depèn d'elements que no són humans. Els factors socials, així, no serien suficients per explicar tot allò que passa en la societat, per tant, caldria fixar-se també en els factors no humans i en els procediments tècnics en els que estan involucrats.

Tornant al concepte principal del llibre, és per la forma de comprendre'l que he exposat en darrer lloc, virtual com a potencial transformador, que crec que parlar de virtualització és parlar de política, i, segons la meua opinió, com ja he avançat, aquest, a banda d'oferir noves maneres d'entendre i conceptualitzar les relacions entre els termes virtual i social, és un llibre sobre política i, més concretament, sobre la forma com ordenem, organitzem i configurem la nostra societat, allò social, aquesta realitat híbrida formada per elements heterogenis amb els quals vivim, amb els quals mantenim lligams (sociotècnics).

Per tant, la qüestió de la virtualitat permet entendre determinats processos i relacions que es donen en l'actualitat. I això és el que ens ofereix aquest llibre. Així, el primer bloc de capítols tracta sobre

casos en el que es pot observar el destacat paper de les TIC en el desenvolupament de pràctiques de control social. I en el segon, s'analitzen estratègies que coincideixen en el fet que ens mostren les suggerents possibilitats de transformació social que ofereixen les TIC, com per exemple, en relació a les transformacions espacials a causa de la implementació de xarxes inalàmbriques o al potencial mobilitzador de les imatges a través de la xarxa.

El meu interès per aquest llibre, però, també rau en altres aportacions conceptuals molt interessants que ens aporten els autors d'aquest llibre. Per destacar-ne una, per exemple, en el capítol en el que s'analitzen els serveis de Teleassistència domiciliària, per a comprendre el conglomerat heterogeni que suposa aquest servei, s'empra el concepte d'Extitució. De fet, a més del concepte d'Extitució, serien molts d'altres els conceptes, les idees, els plantejaments o els anàlisis concrets que mereixerien ser destacats en aquestes pàgines. Jo tot seguit em fixaré amb (només) un d'ells.

També en relació a les possibilitats de control obert i continu que ofereixen les formes d'organització que hem anomenen extitucions, un dels capítols de llibre ens introdueix la lògica de l'exercici del poder com a prehensió: una mena de vincle, de relació, en el que una realitat capta o en pren una altra, i on les TIC, tot i no ser imprescindibles, faciliten aquests tipus de relacions que generen realitat plenes de limitacions i captures. Gràcies a aquesta lògica, entenem processos en els que determinades tecnologies s'insereixen en les nostres vides de manera *intensa i permanentment imperceptible*. Així, esdevenim *potencialment* connectats a una amalgama de xarxes de dades que, en tant que virtuals, resten esperant la seva actualització per a associar-nos amb determinats objectes i, per tant, possibilitar-nos o limitar-nos determinades trajectòries. En la dimensió de l'esdeveniment, es produeix un "aunament" que connecta l'objecte i el cos i els converteix en una unitat, una superfície d'assemblatges, disponible per a ser connectat a d'altres unitats, contextos, etc. Per exemple, en un dels capítols del llibre s'analitza l'ús de polseres electròniques per a presos en llibertat condicional i, segons l'autora, aquestes permeten gestionar la vida de l'individu, controlar els seus moviments, sense necessitat de clausurar-lo *mitjançant l'administració, no de la seva llibertat, sinó de les seves opcions de llibertat*, és a dir, en la gestió de risc a través de limitar les seves opcions i definir les trajectòries de llibertat.

La prehensió és una mena de potencialitat de captura en el que unes entitats resten subordinades, coordinades o connectades a altres. No implica cap tipus de procés de redefinició de la identitat ni pertànyer a cap institució, no obstant, es resta regit de manera intensa a les seves lògiques disciplinàries. És a dir, s'obté una mena connexió *silenciosa* d'individus sense alternar-ne singularitats o particularitats ni contacte aparent amb els cossos, però igualment productiva si el que es vol és informació o obtenir formes de control i vigilància més subtils.

En relació a la lògica del poder com a prehensió, és necessari comentar que en la literatura sociotècnica destaquen determinats conceptes que són d'especial interès per entendre la nostra realitat social i el processos que esdevenen entre l'heterogeneïtat d'elements que la conformen. Un dels més destacats, i que prové de la Teoria de l'Actor-Xarxa, és el concepte de traducció, que serveix per analitzar el procés en el que es teixeixen associacions entre diversos elements en la nostra vida quotidiana. A través de processos que s'anomenen de traducció i enrolament, els diversos actors es disputen la imposició de la seva visió sobre la realitat, el número d'actors que en formen part, les seves característiques, la mida, a més de la naturalesa de les seves interrelacions i la posició de cadascú en relació a l'actor que porta a terme la traducció, que té com a objectiu esdevenir un punt de pas obligat per a la resta. El procés de traducció implica l'atribució d'objectius i la fixació d'impossibilitats. La pràctica de l'enrolament fa referència, per tant, al procés en el que un ordre

provisional és proposat. En aquest sentit, en un dels capítols del llibre, per exemple, s'analitzen els diversos processos d'enrolament que han esdevingut en el desenvolupament d'un determinat software social. Segons la Teoria de l'Actor-Xarxa, per tant, el poder s'hauria d'entendre com a efecte de la creació d'una xarxa formada de diversos elements en constant interacció i la realitat social, com a producte d'aquests intents mutus de traducció.

La noció de la prehensió, que en tant que un tipus de relació de poder que es pot donar entre elements associats fruit d'un determinat procés d'enrolament tal i com l'hem definit, també fa referència a l'interessant qüestió de les connexions entre elements heterogenis, entre humans i no-humans. És més, segons els autors del capítol, *la subjectivitat deixa pas a la potència que adquireix un ésser humà, a la seva capacitat d'afectar i ser afectat, en dispositiu o superfícies d'assemblatge concretes*, una propietat fruit ni d'un tipus d'elements ni dels altres, sinó de les associacions entre aquests.

Amb tot, es podria afirmar que parlar d'allò social podria entendre's com a sinònim de parlar sobre aquestes superfícies d'assemblatge a les que ens hem referit. Segons la perspectiva sociotècnica, de fet, el que és social no és una categoria preestablertes o resultat de l'observació en els nostres anàlisis, sinó una conseqüència de la interacció entre xarxes heterogènies. De la mateixa manera que podríem afirmar, també, que les connexions o associacions d'un objecte, individu o element determinat són el seu principal element constitutiu i definitori, és a dir: digues-me amb qui i què estàs connectat i et diré qui ets, què pots fer, etc.

Per acabar, voldria destacar el fet que la lectura d'aquest interessant llibre ens mostra com gràcies a les TIC han esdevingut noves realitats, i gràcies a la participació de les TIC en múltiples dinàmiques de la nostra realitat social, podem ser conscient més fàcilment de la seva (nostra) naturalesa sociotècnica. Però, a més, aquesta nova realitat es caracteritza per una novetat que ha esdevingut gràcies al paper de les TIC. El que destaca de l'actualitat és l'existència de quelcom que permet connectar tots els elements de la nostra realitat. L'actual és un nou món articulat per un element -la informació- que, a través de la traducció en zeros i uns, permet situar tota la realitat que ens envolta en un mateix marc de codificació, en un mateix pla en el que tota l'heterogeneïtat d'elements poden estar connectats.

Segons els autors, un dels objectius d'aquest llibre ha estat comprendre la relació entre la nostra realitat social i aquesta dimensió de la tecnologia que denominem com a virtual. Per a ressaltar-ne la dimensió política, com a resum del llibre, podríem dir que aquest ha contribuït a la comprensió d'aquesta realitat híbrida, formada per elements heterogenis, sociotècnics, que ens envolta i ens defineix, i, sobretot, a l'anàlisi i la comprensió del paper de les TIC en l'esdeveniment de processos de virtualització, és dir, de transformació de la nostra realitat social.

Formato de citación

Grau, Marc (2007). Tirado,F. y Domènech,M. "Lo social y lo virtual". *Athenea Digital*, 11, 231-235.

Disponible en

<http://psicologiasocial.uab.es/athenea/index.php/atheneaDigital/article/view/377/337>.

Este texto está protegido por una licencia [Creative Commons](#).

Usted es libre de copiar, distribuir y comunicar públicamente la obra bajo las siguientes condiciones:

Reconocimiento: Debe reconocer y citar al autor original.

No comercial. No puede utilizar esta obra para fines comerciales.

Sin obras derivadas. No se puede alterar, transformar, o generar una obra derivada a partir de esta obra.

[Resumen de licencia](#)

[Texto completo de la licencia](#)